

TRŽENJE ARHIVSKIH INFORMACIJ

Milan SELAN*

UDK: 930.253

SELAN Milan: Trženje arhivskih informacij. *Sodobni arhivi XXII, Maribor 2000, str. 255 – 259.*

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Hiter razvoj telekomunikacij, vedno zmogljivejši nosilci masovnega spomina z neposrednim dostopom in hitro padanje cen informacijske tehnologije (IT) omogočajo uporabnikom neposredno iskanje po arhivskih bazah podatkov o arhivskem gradivu in neposredno pregledovanje (elektronskih dvojnikov) dokumentov. Vendar naj bi del stroškov pokrili uporabniki, kar omogoča arhivu po eni strani, da sam pripravlja in zaračunava arhivske informacije, po drugi pa je dana tudi možnost, da arhiv odda v koncesijo zunanjim organizacijam tako pripravo kot trženje arhivskih informacij.

UDC: : 930.253

SELAN Milan: Marketing of archival information. *Sodobni arhivi XXII, Maribor 2000, p. 255 – 259.*

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The fast development of the telecommunications, the ever more potential mass media storage system with a direct access and the fast falling of the IT prices, give the users the possibility of an on-line access to the data bases and of an on-line retrieval of the electronic copies of documents. Part of the cost should, however, be covered by the user, which enables the Archives, the Records Office, to prepare and to charge itself the information, on one hand and gives the possibility to the Records Office, on the other hand, to give other organizations in concession the preparation as well as the marketing of the information.

1. UVOD

Hiter razvoj informacijske tehnologije (IT), predvsem telekomunikacij (za popularizacijo in splošno računalniško opismenjenost je prav gotovo velika zasluga prav interneta), strmo zniževanje cen računalnikov in še posebej nosilcev masovnega spomina z neposrednim dostopom (predvsem trdih diskov) kakor tudi hiter razvoj novih nosilcev masovnega spomina z neposrednim dostopom (predvsem optičnih diskov) **omogočajo** splošno in široko dostopnost tudi do številnih arhivskih informacij, in to prav do ravni dvojnika posameznega arhivskega dokumenta. Seveda je od *omogočajo* pa do dejanske uporabe kljub vsemu drag in dolgotrajen proces. Še posebej v arhivih je nujno ločiti splošen, t.j. družbeni interes do neposrednega dostopa do dvojnikov izvornih dokumentov (saj vsi shranjeni kilometri dokumentov res niso zanimivi za celotno družbo) od zasebnih interesov. Seveda je problem stroškov zanimiv šele zadnje desetletje, ko se *gremo* pravo in ne le socialistično tržno gospodarstvo. Vlada, predvsem njeno finančno ministrstvo, seveda ob sodelovanju z Narodno banko, bdijo nad pretirano zapravljenostjo uporabnikov proračunskega denarja, zato skušajo oklestiti vse, kar ni nujno potrebno ali kot se temu lepo reče, kar ni nacionalnega pomena. Pričujoči članek je nekakšno nadaljevanje članka¹, ki sem ga predstavil na XXI. sodobnih arhivih.

2. OBVEZNOSTI ARHIVOV DO DRUŽBE

Seveda naj bi država spoštovala zakone in druge obvezujoče dogovore in za tako dogovorjen obseg nalog tudi prispevala proračunski denar. Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (Ur. list RS 20-1140/10.4.1997, v nadaljevanju Zakon), v kakšnem členu še vedno tudi Zakon o naravni in kulturni dediščini, ter raznorazni

---

* Milan SELAN, dipl. oec., Društvo računalničarjev, mikrofilmarjev in arhivarjev MEDIA DOC, Ljubljana, Slovenija.

¹ Milan SELAN, Arhivi in informatika za občana, *Sodobni arhivi '99, XXI. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih*, str 181-198, Radenci 1999.

ustanovitveni in drugi akti samih arhivov podrobno opredeljujejo arhivske pojme: arhivsko gradivo², shranjevanje gradiva (način in organizacija), ustvarjalci (najbolj plodni so ravno državni organi), evidence, uporabniki idr., s tem pa so znane tudi naloge in okvirni obseg dela. Osnovna naloga arhivov je, seveda, predvsem ohranjanje za Slovenijo pomembnega gradiva. Arhivarji govorijo in se ukvarjajo z nosilci arhivskega gradiva, torej s papirjem, mikrofilmom, v novejšem času tudi z disketami, magnetofonskimi in računalniškimi trakovi, optičnimi diski in še s kakšnim novejšim računalniškim dosežkom (tudi na lanskem posvetovanju so arhivarji posvetili precej časa problemu zagotavljanja berljivosti gradiva na različnih nosilcih tudi v prihodnosti), raziskujejo odpornost teh nosilcev na svetlobo, vlago in zračni tlak, razpravljajo o uporabnosti različnih kemikalij in seveda ne na koncu, tudi o organizaciji arhivskega gradiva, o prostorih in podobnem. Naj mi cenjeni strokovnjaki iz arhivske stroke ne zamerijo, če računalničarji in informatiki dobimo tak vtis na vsakem posvetovanju Sodobnih arhivov.

V svojem lanskem prispevku³ sem ugotavljal, da arhivarje le zelo malo zanima vsebina posameznih dokumentov ali zadev, saj jim zadostuje že vsebinsko razvrščanje na višjih nivojih. Ugotavljal sem tudi, da so nekateri arhivi začeli z računalniškim obdelovanjem podatkov o fondih in zbirkah (le redko kje tudi podrobneje) šele pred kakšnim desetletjem. Za uspešno preiskovanje po bazah podatkov sedanja raven (poglobljenost) vsebinskega razvrščanja in računalniške obdelave seveda ne zadošča (v tem članku ne bom ponavljal lanskih argumentov), to pa pomeni, da še niso izpolnjeni začetni pogoji za ponujanje dodatnih storitev in trženje arhivskih informacij.

3. DODATNE STORITVE IN STROŠKI

Arhivsko gradivo je bolj ali manj javno dostopno⁴, čeprav ga uporabljajo predvsem strokovnjaki za pripravo različnih raziskovalnih, doktorskih ali magistrskih nalog. Take uporabnike gradiva zanimajo celotne zbirke, ne pa posamezne zadeve ali zgolj le posamezni dokumenti v zadevi. Občane, nasprotno, zanimajo predvsem lastni dokumenti, ki pa so ponavadi raztreseni v različnih zadevah, zbirkah in celo fondih. Iskanje teh dokumentov je zelo zamudno, prelagajo pa se (tekoči) metri predvsem izvirnega gradiva, saj le redko obstajajo dvojniki. Vsako prelaganje vsaj nekoliko škoduje arhivskemu gradivu, zato marsikateri arhiv s svojimi predpisi omejuje dnevno količino gradiva, ki ga lahko uporabnik pregleda - in še tega seveda le v arhivski čitalnici.

Veljavna zakonodaja ne zadoščuje arhivov za podrobnejšo obdelavo arhivskih dokumentov, zato se sedanjemu stanju niti ne gre čuditi. 11. člen Zakona⁵ sicer omogoča izdelavo novih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva, vendar njihova vsebina in oblika nista določeni. Na srečo predpisuje nove pripomočke minister, zadolžen za kulturo. Zakon torej dopušča možnost, da opredelimo podrobno bazo podatkov kot nekakšen pripomoček za uporabo arhivskega gradiva.

3.1. Dodatne storitve

Tako občan kot strokovnjak bi želel preiskovati dokumente z računalnika, priključenega na TK omrežje bodisi doma ali na delovnem mestu. V dveh letih bo na internet priključen že vsak tretji Slovenec. Uporabnik bi vtikal zahtevane oziroma zelene iskalne podatke, na zaslon pa bi dobil iz baze podatkov spisek podatkov o zadevah in dokumentih. Naslednji korak bi bil seveda ta, da uporabnik sam pregleda računalniško obdelane dokumente ali pa v arhivu enostavno naroči njihov izpis. Za izpolnitev te želje oziroma za t. i. informatiko za občana pa mora biti izpolnjenih več pogojev in sicer:

---

² Arhivsko gradivo je izvorno in reproducirano (pisano, risano, tiskano, fotografirano, filmano, fonografirano, magnetno, optično ali kako drugače zapisano) dokumentarno gradivo, ki je bilo prejeta ali je nastalo pri delu pravnih oziroma fizičnih oseb in ima trajen pomen za znanost in kulturo. (2. člen Zakona)

³ Selan (1999), str. 182.

⁴ Javno arhivsko gradivo se v arhivih lahko uporablja v znanstveno - raziskovalne, kulturne in publicistične namene, za predstavitve arhivskega gradiva in za izobraževanje. Pravne in fizične osebe lahko poleg teh namenov uporabljajo javno arhivsko gradivo, če izkažejo pravni interes. (38. člen Zakona);

⁵ Minister določi vrste in oblike evidenc arhivskega gradiva ter osnove za strokovno obdelavo in izdelavo pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva ter evidence javnih simbolov. Minister določi vrste in oblike evidenc arhivskega gradiva ter osnove za strokovno obdelavo in izdelavo pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva.

- o arhivskem gradivu mora biti izdelana podrobna baza o zadevah in / ali dokumentih;
- baza podatkov mora biti neposredno dostopna prek interneta ali kakega drugega telekomunikacijskega (TK) omrežja;
- izvorni dokumenti morajo biti prepisani na nosilce masovnega spomina z neposrednim dostopom iz omrežja ali pa mora biti na razpolago taka računalniška oprema, ki omogoča prepis izvirnih dokumentov in računalniški prenos dvojnikov po TK omrežju.

3.2. Stroški priprave

a) Priprava baze podatkov o dokumentih

Z vidika stroškov prva dva pogoja nista problematična. Seveda *poglobljena* obdelava arhivskega gradiva zahteva več dela, res pa je tudi, da to ne velja več za novejše gradivo, saj je pri večini ustvarjalcev že ustrezno računalniško pripravljeno. K notni obdelavi jih, vsaj državne organe, zavezuje Uredba o pisarniškem poslovanju. Z ustvarjalci bi se morali arhivi le dogovoriti o drugačnem načinu priprave gradiva pri prenosu v arhiv.

Za starejše arhivsko gradivo bi moral arhiv sam določiti prednostni vrstni red (ponovne) obdelave arhivskega gradiva in potreben čas za obdelavo dokumentov. Če uspemo opredeliti bazo podatkov o arhivskem gradivu kot pripomoček za uporabo, potem bodo za to zagotovljena tudi proračunska sredstva. Kulturno ministrstvo bi moralo na predlog arhivov določiti tudi **enotno strukturo** baze podatkov in predpisati **obvezne podatke** (attribute) o arhivskem gradivu na ravni zadeve in dokumenta.

b) Priprava dokumentov za neposreden dostop

Če o prvih dveh pogojih ne gre izgubljati besed, pa temu ni tako pri tretjem, saj dokumenti porabijo velikokrat več prostora na nosilcih spomina z neposrednim dostopom kot podatki o dokumentih. Seveda tudi ni smiselno, da dokumenti z majhno verjetnostjo zadetka zasedajo kljub vsemu še vedno drag računalniški medij, te novonastale stroške pa bi arhiv težko opravičil tudi pri Finančnem ministrstvu.

Katere dokumente prepisati je vsekakor *poslovna* odločitev vsakega arhiva posebej, načeloma pa velja, da naj bi bili neposredno dostopni le dokumenti splošnega družbenega pomena, npr. ustanovne listine mest, prvi natisi pomembnih knjig (pri tem se ne bom spuščal v to, ali gre za arhivsko gradivo, muzealijo ali za knjižnično gradivo) ipd. Praviloma gre za zelo pomembne in seveda za zelo stare dokumente, ki so sedaj dostopni le ozkemu krogu strokovnjakov. Projektno opredeljenih raziskovalnih nalog⁶ (družbeni pomen, cilji, potrebnost prepisa dokumentov na medije z neposrednim dostopom, izvedljivost, namen, stroški [kadri, oprema, material], roki, nosilci ip.) ne bo težko opravičiti na ustreznem ministrstvu.

4. TRŽENJE ARHIVSKIH INFORMACIJ IN STORITVENI CENTRI

Nove arhivske naloge smo tako razdelili na tri dele:

- izdelava baze podatkov o zadevah in dokumentih
- prepis splošno zanimivih zadev na neposredno dostopne medije
- izdelava enkratnih (osebnih) informacij na zahtevo fizične ali pravne osebe

Prvi dve nalogi bi morali opredeliti v okviru stalnih nalog arhiva in zanju dobiti sredstva iz proračuna. Pregledovanje teh informacij bi moralo biti brezplačno tako za pravne osebe kot za strokovnjake (za študijske namene) ali občane (za osebne namene).

Popolna baza podatkov o zadevah in dokumentih omogoča uporabniku, da dobi dovolj prečiščen odgovor na vpisano vprašanje - popis zadev s številom dokumentov v zadevi. Če smo se dogovorili o brezplačnosti prejšnjih dveh vrst informacij, pa naj bi se osebne informacije zaračunavale po predhodno določenem ceniku⁷.

⁶ Prednost bodo seveda imele tiste raziskovalne naloge, ki bodo čim širše predstavljale zgodovino in lepoto Slovenije, tudi tujini (npr. naloge z lepo zvonečimi besedami, kot "Baročne cerkve na Slovenskem v besedi in sliki, Slovenska mesta na starih razglednicah, Gradovi, Slovenski grofje...), svoje pa bo, na žalost, pristanila tudi dnevna politika.

⁷ Zakon v svojem 38. členu nalaga ministru, pristojnemu za kulturo, da izda tarifni pravilnik za uporabo arhivskega gradiva.

Od skupnega števila *zadetih* dokumentov bi se moral uporabnik odločiti za način njihove dostave. Upoštevati je pač potrebno, da računalniške slike dokumenta, ne glede na uspešnost zgojitve, še vedno zavzemajo veliko računalniškega prostora. Omejitvev je seveda predvsem v trenutni hitrosti prenosa podatkov po TK omrežju, na dolžino prenosa podatkov pa so za uporabnika, vezani dodatni stroški - telefonski. Uporabnik bi moral imeti možnost izbire prejema informacije še na optičnem disku (najcenejša), MF ali na papirju (najdražja). Če lahko za prvo arhivsko nalogo skoraj z gotovostjo trdimo, da jo lahko in mora opravljati le arhiv, za drugi dve tega ne moremo. Izdelavo študijskih nalog (druga arhivska naloga) bi lahko arhiv zaupal organizacijam, ki se poklicno ukvarjajo z vsebino projekta⁸, arhiv pa bi jim dajal le strokovno podporo, ki se nanaša na posebne arhivske zahteve. Študijske naloge zahtevajo tako daljši čas izdelave kot neprimerno več strokovnega znanja v primerjavi z izdelavo osebnih informacij, ko uporabnik že sam pripravi seznam zadev in dokumentov. Arhiv bi lahko za pripravo takih informacij pooblastil vsako ustrezno, z informacijsko tehnologijo opremljeno organizacijo z dovolj ustreznim arhivskim znanjem⁹. Seveda, ker gre pri oddaji teh del za *klasično* koncesijo, bo arhiv izbral najugodnejšega ponudnika. Uporabniku je končno vseeno, od koga bo prejel informacijo in komu bo za informacijo plačal. Za izvajalce naročila pa je pomembno, da ve, kdo je poslal elektronsko naročilo in seveda, da bo naročilo tudi plačal (prijava uporabnika za delo na računalniku, elektronski podpis, kreditna ali bančna kartica, osebna izkaznica s kodo ...).

Kdaj in katere (dodatne) arhivske naloge oddati v koncesijo je vsekakor odvisno tudi od trenutne razpoložljivosti arhivskih delavcev. Ob upoštevanju sedanje, normalne potrebe občana po preiskovanju arhivskega gradiva in seveda ob upoštevanju, da preiskovalne baze o arhivskem gradivu še ni, bi arhiv težko oddal (ne)delo v koncesijo. V bližnji preteklosti se je že kar nekajkrat pokazala povečana potreba po arhivskem gradivu, pa naj je šlo zgolj za modno muho (iskanje lastnih korenin) ali za bolj *življenjsko* potrebne zadeve (v zvezi z denacionalizacijo). *Sezonskemu* nihanju potreb po arhivskem gradivu se uspešneje prilagajajo zunanje organizacije. Postopki dodatnega zaposlovanja v arhivih so ob nenadnem povečanju povpraševanja dolgotrajni, prav tako dolgotrajni pa so tudi postopki odpuščanja presežnih delavcev, ko povpraševanje upade.

Po izdelavi celotne baze podatkov o arhivskem gradivu na nivoju zadev in dokumentov se bodo močno povečale tudi zahteve po preiskovanju in izpisu arhivskega gradiva, s tem pa bodo dane večje možnosti za oddajo del v koncesijo.

NAMESTO ZAKLJUČKA

Izdelava popolne baze je dolgotrajen postopek. Morda bi kazalo tudi ta del naloge, seveda le za obstoječe arhivsko gradivo, zadolžiti kako ustrezno opremljeno (z IT in znanjem) zunanjo organizacijo!

SUMMARY

MARKETING OF ARCHIVAL INFORMATION

In spite of the accelerated development in the field and the ever lower IT prices, the Archives are still too much concentrated in dealing with the archives' problems, instead of realizing that what should be done is to give the possibility to the citizen, to the masses, to have direct access to the archives' documents they dispose of. It would be senseless, of course, to digitalize all the documents on the mass media storage system with a direct access; it is, and will, probably as well remain, too costly an operation with regard to the frequency of the demand for certain documents. The Archives will, probably, decide to offer direct access only to the most significant, the most required, documents (in this case, for specific projects or theses financial means will be obtained from the budget), while the documents of less importance will be, upon the request of the user, transcribed on the electronic medium and sent by the e-mail or transcribed on the optical disc, on paper or the MF and sent to the user by traditional post. In this case the user should be debited with the cost; the work in

⁸ Izdelavo študije o slovenskih cerkvah bi, na primer, lahko zaupali arhitektom, zgodovinarjem ali cerkvenim strokovnjakom.

⁹ Arhiv bi taki organizaciji seveda dovolil prelistavanje, skeniranje, fotokopiranje in mikrofilmanje izvornih dokumentov, zato je osnovno poznavanje ravnanja z izvornimi dokumenti še kako pomembno.

these specific cases should be passed over in concession to specialized agencies, while the Archives themselves would concentrate on the preparation of the data bases of documents and on the classical archives' tasks. The article intends to underline this very aspect, the marketing of the archives' services and the archives' information.